Euskal Herriko Ahotsak

ahotsak.com

Koxme Larretxea Burgete

Arantza, Nafarroa (1933)

Aurkibidea

Biografia

Zintak

ARN-015

- **Proiektua**: Bortzirietako ahozko ondarea
- **Elkarrizketatzailea(k)**: Lakar Iraizoz, Maite
- **Data**: 2007-09-04
- **Iraupena**: 64 min
- **Euskarria**: Bideo digitala
- **Emalea**: Arburua Etxeberria, Patri

ARN-016

- **Proiektua**: Bortzirietako ahozko ondarea
- **Elkarrizketatzailea(k)**: Lakar Iraizoz, Maite
- **Data**: 2007-09-04
- **Iraupena**: 59 min
- **Euskarria**: Bideo digitala
- **Emalea**: Arburua Etxeberria, Patri

Pasarteak

1. Gerrako kontuak

- **Erref**: ARN-015/001
- **Iraupena**: 0:07:24. **Hasi**: 00:00:00. **Bukatu**: 00:07:24
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Gerra garaian txikia zen eta aitak kontatzen ziona gogoratzen du. Herritik gertu bonba bat bota zuten. Bi anai zaharrago zituen eta horiek soldadu eraman zituzten 18 urte bete zituztenean. Anaia bat mandazaina zen eta segituen jarri zuten mandoa eta karroarekin, frentean ez zen egon beraz. Hilak eramatea tokatu zitzaion. Irun bonbardatu zutenekoa gogoan du. Soldaduek eskaparate hautsietatik gauzak hartzen zituzten. 7 urte eman zituzten soldadu.

2. “Batallón de trabajo” delakoan ibiltzen zirenak

- **Erref**: ARN-015/002
- **Iraupena**: 0:02:01. **Hasi**: 00:07:24. **Bukatu**: 00:09:25
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Lesakan eta Irunen ikusi izan zituen errepublikar presoak lanean. Herriko batzuek Iparraldera ihes egiten zuten.

3. Makiak

- **Erref**: ARN-015/004
- **Iraupena**: 0:02:05. **Hasi**: 00:09:46. **Bukatu**: 00:11:51
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Makiak izaten ziren Arantza inguruan ere. Mendaur inguruan ikusi zituen, metralletak erabiltzen zituzten. Zenbait baserritan jatekoa ematen zieten, baina guardiak eta soldaduak abisatu zituzten. Denak atxilotu zituzten.

4. Gosea

- **Erref**: ARN-015/005
- **Iraupena**: 0:02:39. **Hasi**: 00:11:51. **Bukatu**: 00:14:30
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Irun aldean gose asko pasa zuten. Kamioneta zahar bat ibiltzen zen baserrietatik puskak biltzen, Irun aldekoentzat. Arantza inguruan horrenbeste goserik ez baina miseria handia pasa zuten. Gerra garaian rekisak egin izan zituzten: ardiak, bildotsak...

5. Desertoreak

- **Erref**: ARN-015/006
- **Iraupena**: 0:01:51. **Hasi**: 00:14:30. **Bukatu**: 00:16:21
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Anaia batek 3 urte soldadu pasa ondoren iparraldera alde egin nahi izan zuen, desertore. Behin hara modu ilegalean pasata ezin ziren bueltatu. Denbora luzera aukera eman zieten itzultzeko. Aunitz ez ziren etorri. Desertoreak itzultzen baziren kartzelan sartzen zituzten.

6. Eskolara gutxi joaten ziren

- **Erref**: ARN-015/007
- **Iraupena**: 0:02:52. **Hasi**: 00:16:21. **Bukatu**: 00:19:13
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Baserrian lan egin behar izaten zuten eta gutxi zihoazen eskolara. Behiak uztarrian eramaten zituzten, goldearekin. Artoa jorratu egiten zuten ere. Eskolara pixka bat joaten ziren, neguan. 14 urtera arte ibili zen eskolan. Ume aunitz egoten zen eskolan gainera. Maisu batendako ume asko ziren eta ezin ongi ikasi. Maisuek ez zekiten euskaraz eta ikasleek gaztelera gutxi. Euskaraz egin ezkero zigortzen zituzten.

7. Maisuen seme-alabek euskaraz ikasi zuten

- **Erref**: ARN-015/008
- **Iraupena**: 0:00:32. **Hasi**: 00:19:13. **Bukatu**: 00:19:45
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Maisuen seme-alabak herriko gazteekin ibiltzen ziren eta euskaraz ikasi zuten. Pilotan ere aritzen ziren.

8. Mendian lanera

- **Erref**: ARN-015/009
- **Iraupena**: 0:01:44. **Hasi**: 00:19:45. **Bukatu**: 00:21:29
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
15 urterekin Artikutzan hasi zen lanean, urtegia eraikitzen. Masa egiten zuten, karretila eraman... Mendian ere ibili zen arpanarekin zuhaitzak botatzen, ez baitzen motozerrarik. Egur eta ikatz asko behar zen orduan, zentral gutxi eta txikiak baitzeuden. Ez zen plantxa elektrikorik esaterako, sutan berotu behar zen.

9. Oihaneko lana

- **Erref**: ARN-015/010
- **Iraupena**: 0:07:42. **Hasi**: 00:21:29. **Bukatu**: 00:29:11
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Egurra bota, txikitu, kamioira igo, ikatza egiteko plazak egin... Egurra bizkarrean garraiatzen zuten. Ikatza egiteko plaza nola egiten zen azaltzen du. Ikatza zertarako erabiltzen zen: fabriketan, autobusendako, kamionendako... Ikatza mandoekin jaisten zuten herrira. 8-10 lagun aritzen ziren txondorrean.

10. Txabolak eta jatekoa

- **Erref**: ARN-015/012
- **Iraupena**: 0:05:51. **Hasi**: 00:29:24. **Bukatu**: 00:35:15
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Haiek eginak izaten ziren. Langa, txapa eta hosto idorrekin. Kamañak orbelarekin egiten zituzten. Lo egiteko binaka ipintzen ziren, manta bat udan, eta bi neguan. Sua ere izaten zen. Sukaldaria izaten zen eta zer prestatzen zien jateko: Babak, ilarrak... Urdaiazpikoa, sardin-zaharrak... ere jaten zituzten. Idiei jatekoa eman behar izaten zieten goizeko 4retan.

11. Kontrabandoa

- **Erref**: ARN-015/014
- **Iraupena**: 0:05:08. **Hasi**: 00:35:38. **Bukatu**: 00:40:46
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Arropa pasatzen zuten. Nylon-a ere bai. Iparraldetik Etxalar-era pasatzen ziren, handik Sunbillara, Sunbillatik Arantzara. Bide kaxkarrenetatik joaten ziren. Eratsun eta Labaienekoei pasatzen zieten merkantzia. Beste batzuetan Iturendarrei eta berehala autoetan kargatu.

12. Guardiekin komeriak

- **Erref**: ARN-015/015
- **Iraupena**: 0:04:09. **Hasi**: 00:40:46. **Bukatu**: 00:44:55
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Guardiak bordetan ezkutatzen ziren. Behin borrokaldia izan zuten Guardia Zibil batzuekin. Kontrabandistetako bat zauritu zuten, tiro eginda. Etxalarreko sendagileak sendatu zuen (konfiantzazkoa baitzen).

13. Paketeak kendu zizkietenekoa

- **Erref**: ARN-015/017
- **Iraupena**: 0:01:59. **Hasi**: 00:45:32. **Bukatu**: 00:47:31
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Mendian altoa eman eta lasterka hasi ziren aldapan behera. Paketea utzi ezkero ez zuten gehiago jarraitzen. 4 pakete galdu zituzten orduan.

14. Seinaleak kontrabandoan

- **Erref**: ARN-015/019
- **Iraupena**: 0:00:44. **Hasi**: 00:48:17. **Bukatu**: 00:49:01
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Elkarri abisatzeko seinaleak izaten zituzten. Txistu batzuk eta joare txiki bat ere eramaten zuten.

15. Kontrabandoa: behorrak, jatekoa, bordak...

- **Erref**: ARN-015/020
- **Iraupena**: 0:04:20. **Hasi**: 00:49:01. **Bukatu**: 00:53:21
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Behorrak eta zaldiak erabiltzen zituzten paketeak erabateko. Udaletxeko behor batzuek erabiltzen zituzten eta horiekin ez zuten arazorik Guardiekin. Behorrekin errazagoa zen karga eramatea. Kopetakoa ere erabiltzen zuten. Sasoi onean behar zuten lan hori egiteko, horretarako jatekoa garrantzitsua zen. Bordetan lo egiten zuten batzuetan.

16. Zer merkantzia eramaten zuten. Portugesak

- **Erref**: ARN-015/021
- **Iraupena**: 0:04:37. **Hasi**: 00:53:21. **Bukatu**: 00:57:58
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Iratzargailuak, piezak, motoreak... horiek fabriketarako ziren. Haria ere bai, arropa egiteko. Arropa josia ere bai. Botikak ere pasatzen zituzten. Alkohola ez. Portugesak ere pasatzen zituzten. Nondik nora egiten zuten bidaia. Harrapatuz gero, Portugalera itzultzen zituzten.

17. Portugesen kasu bat

- **Erref**: ARN-015/022
- **Iraupena**: 0:05:38. **Hasi**: 00:57:58. **Bukatu**: 01:03:36
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Oiartzundik Arantzara eraman zituzten, gauez iparraldera pasatzeko. Guardia Zibilak konturatu ziren hortaz. Guardiek altoa eman zieten, baina eskapatzea lortu. Herrian agertu ziren portugesak. Portugesak pasa behar zituen mutila desterratu zuren Arantzatik urtebete.

18. Gazteleraz eta euskaraz

- **Erref**: ARN-016/002
- **Iraupena**: 0:01:42. **Hasi**: 00:00:17. **Bukatu**: 00:01:59
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Eskolan eta soldaduskan ongi ikasi zuten gazteleraz. Zenbait hitzekin arazoak dituzte euskaraz, esaterako, hilabeteak gazteleraz esaten ditu Koxmek.

19. Soka zeri deitzen zioten

- **Erref**: ARN-016/004
- **Iraupena**: 0:05:34. **Hasi**: 00:02:05. **Bukatu**: 00:07:39
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Esaterako, Portugesei iparraldera pasatzen laguntzen zietenean, kuadrilla batek Oiartzunetik Sunbillara eramaten zituen, besteak Sunbillatik iparraldera... Guardiek harrapatu zizkieten bordak eta txabolak (lotura puntuak). Nola antolatzen zen soka mailaka: nagusiak, peoiak... Nagusien istorioak. Kontuak nola eramaten ziren, herriko telefonistari ere ordaintzen zioten. Espiak ere bazituzten.

20. Lesakako fabrika

- **Erref**: ARN-016/006
- **Iraupena**: 0:01:35. **Hasi**: 00:07:43. **Bukatu**: 00:09:18
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
1960. urte inguruan Fabrika jarri zuten Lesakan eta han hasi ziren lanean. Orduan bukatu zen kontrabandoa. Hasieran ez zuten askorik kobratzen baina horrekin eta baserriko lanarekin aski izaten zuten. Jende aunitzek lan egiten zuen fabrikan.

21. Dirua zutenek soldaduska gertuago egiten zuten. Soldaduskako peripeziak

- **Erref**: ARN-016/007
- **Iraupena**: 0:06:55. **Hasi**: 00:09:18. **Bukatu**: 00:16:13
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Batzuk Iruñera baina dirua zutenek Igantziko bentan egiten zuten soldaduska. Etxera itzultzen ziren egunero. Denborarekin Igantzitik soldaduak bidali eta Koxmeri Madrilen tokatu zitzaion soldaduska egitea. Eskola onekoak ofizinan egoten ziren, gainontzekoek instrukzioa egin behar izaten zuten. Lanean ere aritzen ziren eta gero jan-edanean gastatzen zuten. Soldaduskako lagunak.

22. Alemanen abioia erori zenekoa

- **Erref**: ARN-016/008
- **Iraupena**: 0:02:35. **Hasi**: 00:16:13. **Bukatu**: 00:18:48
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Espainiako gerra pasata, gertu erori zen Alemaniarren abioi bat. 7etako mezara zihoazen eta orduan erori zen. Berriz gerra hasi zela pentsatu zuten. Koxmek 14 bat urte izanen zituen. Hegazkina erori zen tokira joan eta alemaniarrei lagundu zieten, bai eta haiek lagundu zietenei ordaindu.

23. Kisua

- **Erref**: ARN-016/009
- **Iraupena**: 0:02:45. **Hasi**: 00:18:48. **Bukatu**: 00:21:33
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Baserri guztietan egiten ziren kisuak. Harriz kargatu labea eta hura ere erre egiten zuten. Harria samurtua geratzen zen. Baserrietatik joaten ziren erosleak. Etxeak zuritzeko balio zuen, uretan urtua.

24. Zenbat kisulabe Arantzan

- **Erref**: ARN-016/011
- **Iraupena**: 0:04:27. **Hasi**: 00:22:23. **Bukatu**: 00:26:50
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Ia etxe guztietan izatenz ziren kisulabeak. 50 bat. Normalean labe handiak izaten ziren. Lurrarentzako ere ongarria zen. Gizonek bazekiten noiz egin zegoen kisua. Harrobiak ere izaten ziren eta kartutxoekin ateratzen zuten harria. Baserri bakoitzak urte batean egiten zuen kisua (urte bakoitzean 3k edo) eta auzolanean egiten zuten kisua erre. Bazkaria eta afaria egiten zuren egun hartan, ardikiarekin.

25. Inauteriak Arantzan

- **Erref**: ARN-016/012
- **Iraupena**: 0:03:24. **Hasi**: 00:26:50. **Bukatu**: 00:30:14
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Gerra ondoren ez zen libre inauteriak egitea. Alkateari eskatzen zioten baimena eta ixil samarrean egiten zituzten. Baserriz baserri ibiltzen ziren akordeonistarekin eta etxeetan jatekoa ematen zieten. Egun batean baserritan ibiltzen ziren eta hurrengoan herrian. Herrian gutxiago biltzen zuten. Arraultzak dendekoeri saldu eta dirua lortzen zuten juergarako. Gaberako bukatu behar zuten festa. Ostatuan dantzan ibiltzen ziren bertako neska zerbitzariekin.

26. Lehenagoko inauteriak

- **Erref**: ARN-016/013
- **Iraupena**: 0:02:58. **Hasi**: 00:30:14. **Bukatu**: 00:33:12
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Baziren danbor eta txistu jotzaileak. Dantza-luzea dantzatzen zuten ere. Gerrarekin amaitu zen hori. Gero ibili ziren dantzan ere, baina ez zuen inork ere erakusten. Orain bai, txikitatik hasten dira. Mozorro zuriak izaten ziren, zuriz jantzita, noski. Zapi gorria, txapela gorria... Mozorro beltzek denetarik janzten zuten. Jendeari builaka aritzen ziren. Kanpoko herrietatik ere joaten zen jendea.

27. Mozorroei burla

- **Erref**: ARN-016/014
- **Iraupena**: 0:04:01. **Hasi**: 00:33:12. **Bukatu**: 00:37:13
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Mozorro cinco, cuarenta y cinco... egurra ematen zieten haurrei. Orain antzekoak dira inauteriak, baina ez dute horrenbeste jotzen. Lehenago ere koloretako jantziak zituzten pertsonaia batzuek. Ze mozorro klase zeuden azaltzen du eta ze gaiztakeriak egiten zituzten.

28. Arantzako bestak

- **Erref**: ARN-016/015
- **Iraupena**: 0:02:52. **Hasi**: 00:37:13. **Bukatu**: 00:40:05
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Festa onak izaten ziren. Errenteriko banda eramaten zuten Arantzan jotzera 4 egunez. Jende asko elkartzen zen herrian. Afal aurrean eta afal ostean izaten zen musika. Dantzan ibiltzen ziren plazan. Orain jendeak ez du dantzarik egiten. Oraingo festak nolakoak izaten dira. Beste herritako familia joaten ziren bazkaltzera.

29. Amerikanoren bat etorrita, egun bat gehiago festa

- **Erref**: ARN-016/017
- **Iraupena**: 0:01:12. **Hasi**: 00:40:09. **Bukatu**: 00:41:21
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Amerikatik etorritako dirudunen batek egun bat gehiago festa ordaintzen zuen.

30. Apaizen beldur

- **Erref**: ARN-016/019
- **Iraupena**: 0:03:57. **Hasi**: 00:42:34. **Bukatu**: 00:46:31
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Apaizei beldu handia izaten zioten. Sermoi ikaragarriak botatzen zituen. Neskaren bat haurdun geratzen bazen, berehala ezkontarazten zituen, goizetik, baina ez zioten lorerik jartzerik uzten. Konfesioa egin ezean buila ederrak egiten zituen apaizak.

31. Apaizak landak bedeinkatu. Sakristaua eta serora

- **Erref**: ARN-016/020
- **Iraupena**: 0:03:06. **Hasi**: 00:46:31. **Bukatu**: 00:49:37
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Baserriz baserri landak bedeinkatzen zituzten. Bazkari ederrak ematen

zizkieten apaizei horregatik. Sakristaua diru bila joaten zen baserriz baserri. Serorak dirua biltzen zuen elizan. Apaizek arrak bidaltzen omen zituzten errezu aginda.

32. Apaiza ikustean zer

- **Erref**: ARN-016/021
- **Iraupena**: 0:01:07. **Hasi**: 00:49:37. **Bukatu**: 00:50:44
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Ave Maria purisima esan behar zitzaion eta txapela kendu. Norbait hiltzear zegoenean eta apaiza ikustera zihoanean, apaizarekin elkartu eta belaunikatu behar izaten zuten.

33. Bazkoz egitea

- **Erref**: ARN-016/022
- **Iraupena**: 0:02:20. **Hasi**: 00:50:44. **Bukatu**: 00:53:04
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Dotrina ongi esan behar zuten apaizak txartela emateko. Gero konfesatu. Eta gero komunioa hartu ahal izateko. Arrebak oso ongi zekien dotrina eta berak erakusten zien nebei ongi.

34. Mariaren alabak eta apaizaren zigorrak

- **Erref**: ARN-016/023
- **Iraupena**: 0:04:55. **Hasi**: 00:53:04. **Bukatu**: 00:57:59
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Neskak hijas de Maris-en sartzen ziren eta apaizak ez zien lotuta dantzatzen uzten. Sueltoan bai. Dena zen bekatu mortala. Sermoiak izugarriak izaten ziren. Beldurra izugarria izaten zen. Ilun ezkila jo orduko etxera. Apaizak neskatikoak zigortu egiten zituen, aldarean belauniko jarri eta Ama Birjinari barkamena eskatu. Mutikoei jo egiten zieten.

35. Eskaleak

- **Erref**: ARN-016/024
- **Iraupena**: 0:00:50. **Hasi**: 00:57:59. **Bukatu**: 00:58:49
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:
Eskale aunitz izaten zen. Limosna ematen zieten. Batzuk lan egiten zuten eltzeak konpontzen. Bordetan lo egiten zuten. Astoarekin eta karroekin ibiltzen ziren. Gero desagertu egin ziren.

CC-by-sa | **Ahotsak.eus**
Badihardugu Euskara Elkartea
Markeskua Jauregia, 20600 Eibar
943121775 - ahotsak@ahotsak.com